

Mellemformer – Pilotevaluering af forsøg med mellemformer på 20 skoler i fem kommuner

Hovedresultater

Hovedresultater

Denne rapport er en pilotevaluering af mellemformer, gennemført i perioden oktober 2021 til oktober 2023 i samarbejde mellem VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, STUK – Styrelsen for Undervisning og Kvalitet samt 20 skoler på tværs af fem kommuner. Formålet er at undersøge, hvordan skoler arbejder med mellemformer, hvad investeringsbehovet er, hvad eleverne får ud af at modtage støtte i mellemformerne, hvad elevernes perspektiver på mellemformerne er, og hvilke pædagogiske og didaktiske tilgange som er centrale i mellemformerne. Pilotevalueringen kan med fordel læses i sammenhæng med en indsatsbeskrivelse for mellemformer, som VIVE har udarbejdet som en del af projektet (Tegtmejer & Schoop 2023).

Skoleledere, lærere og pædagoger oplever i stor udstrækning, at mellemformerne er et relevant tilbud for elever med særlige behov, og at eleverne får et godt udbytte af at modtage støtte i en mellemform. Ligeledes har eleverne gennemgående positive erfaringer med at modtage støtte inden for rammerne af en mellemform. Undersøgelsen udfolder en række understøttende forhold, såvel som en række udfordringer i relation til skolernes arbejde med mellemformer.

To hovedtyper af mellemformer

Skolerne arbejder med mellemformer på forskellig vis. Overordnet kan der skelnes mellem to hovedtyper af mellemformer. Denne skelnen er også gennemgående anvendt i pilotevalueringen:

- **Holdbaserede mellemformer**, hvor elever med særlige behov modtager undervisning i en kombination af almenundervisning i stamklassen og undervisning på særlige hold.
- **Klassebaserede mellemformer**, hvor elever med særlige behov forbliver i deres almenklasse, men hvor man søger at tilpasse almenmiljøet både strukturelt og indholdsmæssigt, så undervisningen imødekommer elevernes behov.

Hovedresultaterne falder ind under tre temaer: 1) Elevernes udbytte af mellemformer, 2) Skolernes implementering og organisering af mellemformer og 3) Skolernes udgifter til mellemformer.

Elevernes udbytte af mellemformer

Mellemformer opleves som et yderst relevant tilbud

Skoleledere, lærere og pædagoger oplever i stor udstrækning, at mellemformerne er et relevant tilbud for elever med særlige behov. Det gælder både de holdbaserede og de klassebaserede mellemformer. 88 % af skolelederne og 94 % af lærerne og pædagogerne svarer, at de holdbaserede mellemformer i høj eller meget høj grad er et relevant tilbud i forhold til de særlige behov, elevgruppen i mellemformen har. Mens 100 % af skolelederne og 69 % af lærerne og pædagogerne svarer tilsvarende for de klassebaserede mellemformer. Også eleverne selv ser gennemgående positivt på mellemformerne og beskriver det at gå i en mellemform som hjælpsomt i forhold til nogle af de udfordringer, de kan opleve i relation til skole, undervisning og kammerater.

Tilstrækkeligheden af mellemformer som støttetilbud hænger sammen med tyngden i elevernes støttebehov

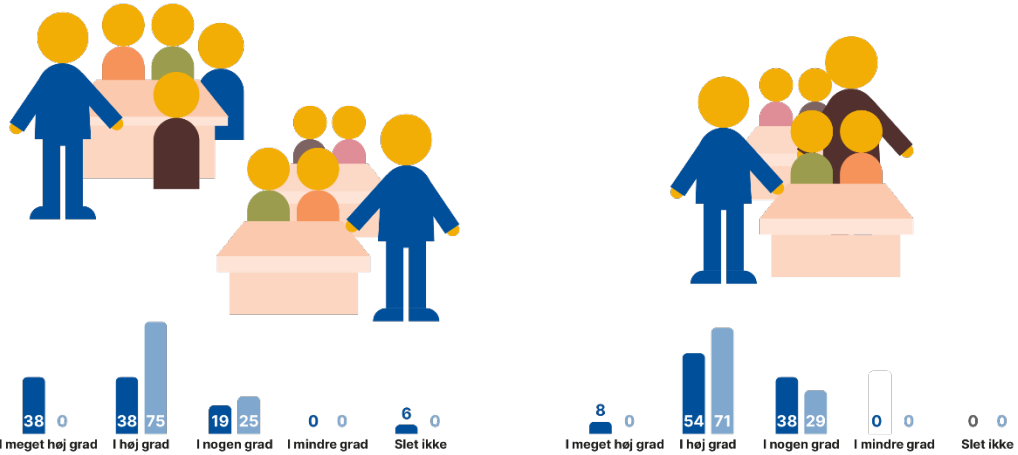
En ting er, om en mellemform er et relevant tilbud for elever med særlige behov, noget andet er, om mellemformen også er et tilstrækkeligt støttetilbud i den forstand, at mellemformen fuldt ud kan imødekomme elevernes særlige behov. Skoleledere, lærere og pædagogers vurdering af, om mellemformer er tilstrækkelige til at imødekomme elevernes særlige behov, er overvejende positiv, om end billedet er lidt mere sammensat end ved vurderingen af relevansen. Det gælder i særlig grad for den klassebaserede mellemform. I forhold til den holdbaserede mellemform svarer 75 % af skolelederne og 76 % af lærerne og pædagogerne, at mellemformen i høj eller meget høj grad er tilstrækkelig til at imødekomme støttebehovet hos elevgruppen i mellemformen. Mens 71 % af skolelederne og 62 % af lærerne og pædagogerne svarer dette for den klassebaserede mellemform.

Erfaringerne med mellemformerne peger på, at der er en indbygget begrænsning i mellemformernes kapacitet, og at det udfordrer rammen i en mellemform at arbejde med enkeltelever med så store udfordringer og støttebehov, at eleven snarere burde visiteres fuld tid til et specialtilbud uden for alment skolen. For nogle elever med betydelige støttebehov opleves mellemformen således ikke som et tilstrækkeligt tilbud, ligesom at tilstedeværelsen af elever med betydelige støttebehov i mellemformen også kan betyde, at mellemformen ikke bliver et tilstrækkeligt tilbud for de resterende elever i mellemformen.

Tilstrækkelig til at imødekomme de særlige støttebehov

Holdbaseret mellemform

Klassebaseret mellemform

- Lærere/pædagoger
- Skoleledere

Holdbaseret mellemform
 Mellemformer som undervisning med nogle timer i almenklasse og nogle timer i særlig gruppedannelse/hold/segregeret tilbud

Klassebaseret mellemform
 Mellemformer som undervisning i almenklasse, hvor støttemuligheder tilpasses elever med særlige behov

Mellemformer er relevante i forhold til en vifte af udfordringer og særlige behov – herunder nogle af de mest udbredte typer

Lærerne og pædagogerne oplever mellemformer som et relevant tilbud i forhold til en række forskellige typer af udfordringer, som eleverne kan have. På tværs af de to typer af mellemformer drejer det sig særligt om følgende udfordringer: 1) elever med udfordringer relateret til overaktivitet, manglende koncentration og/eller opmærksomhed (fx ADHD) og 2) elever med udfordringer relateret til socialt samspil, kommunikation og/eller fleksibilitet (fx autismespektrumforstyrrelse). Derudover opleves særligt den holdbaserede mellemform som relevant for elever med særlig sårbarhed med primært indadvendte symptomer (fx angst, social tilbagetrækning og skolevægring). Mens særligt den klassebaserede mellemform opleves som relevant for elever med generelle læringsudfordringer.

Det er værd at bemærke, at ovenstående udfordringer kan være (men ikke nødvendigvis er) relateret til nogle af de mest udbredte psykiatiske diagnoser blandt børn og unge i dag, nemlig ADHD og autismespektrumforstyrrelse. Dermed peger resultaterne på, at mellemformer kan være en produktiv ramme i forhold til at arbejde med nogle af de udfordringer, der er associeret med de hyppigst forekommende psykiatiske diagnoser blandt elever i skolen i dag.

Mellemformer kan medføre både et fagligt og socialt udbytte for eleverne

Eleverne selv oplever, at mellemformerne giver gode muligheder for hjælp fra de voksne i et roligt tempo og med individuel tilpasning af undervisning og opgaver. Eleverne i de holdbaserede mellemformer beskriver samtidig miljøet i mellemformen som mindre larmende end i almenklasserne og mere overskueligt i kraft af hjælp til overblik og struktur på skoledag, undervisning og opgaver. Ligesom de peger på, at samarbejde og positivt samspil med andre elever er i fokus, hvilket ikke altid opleves som tilfældet i almenklassen. Derudover oplever eleverne i både klassebaserede og holdbaserede mellemformer det også som positivt, at der er rum til at mærke efter, hvordan man har det, og mulighed for pauser og at trække sig ved behov. Dette tilsammen understøtter, at mellemformer kan medføre et både fagligt og social udbytte for eleverne.

Også lærerne og pædagogerne har overvejende positive vurderinger af elevernes både faglige og sociale udbytte af mellemformerne. Især de klassebaserede mellemformer vurderer lærerne, støtter det faglige udbytte for eleverne. Det skal ses i lyset af, at de holdbaserede mellemformer i mange tilfælde anvendes med andre formål end rent faglige, fx udfordringer i relation til trivsel, fravær eller udadreagerende adfærd. Lærerne og pædagogerne oplever således, at særligt de holdbaserede mellemformer kan forebygge fravær. Mens lærerne og pædagogerne i markant grad vurderer, at støtte i holdbaserede såvel som klassebaserede mellemformer kan styrke elevernes trivsel.

Sammenhæng og overgang mellem mellemform og almenklasse kan være udfordrende

Selvom elever går i en holdbaseret mellemform og dermed veksler mellem at være i almenklassen og mellemformen, er det stadig vigtigt, at der er tale om et sammenhængende skoletilbud, og at mellemformen understøtter både faglig og social deltagelse for eleven i almenklassen. Nogle elever beskriver, hvordan mellemformen kan fungere som et afbræk i løbet af skoledagen, som kan give bedre overskud til undervisningen i almenklassen. Men for nogle af eleverne i de holdbaserede mellemformer opleves sammenhængen og gode overgange mellem mellemform og almenklasse som en udfordring. Eleverne oplever, at det kan være svært at komme tilbage i almenklassen igen efter at have været i mellemformen, fordi de kan opleve at være gået glip af både noget fagligt og socialt i almenklassen i mellemtiden.

Skolernes implementering og organisering af mellemformer

De deltagende skoler har valgt at implementere mellemformer på en række forskellige måder. Formerne har hver især en række fordele og ulemper, som især relaterer sig til den konkrete elevgruppe og de særlige behov, som de har.

Forskellig motivation for valg af holdbaseret eller klassebaseret mellemform

De primære og bærende formål med mellemformerne generelt er ifølge skolelederne at tilgodese elevernes støttebehov, fastholde elevernes tilknytning til almenmiljøet og undgå segregering. Men skolerne har forskellig motivation for at vælge enten en holdbaseret eller klassebaseret mellemform. Skoler, der har valgt en klassebaseret mellemform, har et ønske om at give støtten til eleverne inde i klassefællesskabet, sådan at eleven forbliver en del af fællesskabet i almenklassen. Men også med det formål at tydeliggøre, at det ikke kun handler om at arbejde med det individuelle barn, men også om at tilpasse omgivelser og læringsmiljø til elevgruppens behov. Mens motivationen for en holdbaseret mellemform omvendt ofte er erfaringen af, at nogle elever netop har behov for at få en pause fra den store almenklasse i en del af deres skolehverdag med mulighed for støtte i et andet mere roligt og overskueligt rum.

Den rette elevsammensætning i mellemformerne er afgørende – men kan også være vanskelig at opnå

Skolerne arbejder generelt med en bredt sammensat elevgruppe med varierende grader og typer af særlige behov i deres mellemformer og har også i stor udstrækning gode erfaringer hermed. Dog peger skoleledere, lærere og pædagoger på, at væsentlige undtagelser fra de gode erfaringer med den bredt sammensatte elevgruppe kan være elever, som i en periode har stærkt udadreagerende adfærd, såvel som meget sårbare elever. Skoleledere, lærere og pædagoger understreger, at den rette elevsammensætning er afgørende for elevernes udbytte af mellemformerne. Det drejer sig ikke kun om, hvorvidt eleverne kan profitere fra samme typer af pædagogiske og didaktiske tilgange, men i høj grad også om, hvilke elever der kan fungere sammen i mellemformen. Derfor er den rette elevsammensætning svær at sætte på formel, da det ikke nødvendigvis er et spørgsmål om fx diagnoser, men i høj grad handler om, hvilke konkrete elever der med deres adfærd og indbyrdes samspil kan fungere sammen i mellemformen.

Samtidig understreger skoleledere, lærere og pædagoger, at selvom mellemformer er et relevant tilbud for en bred elevgruppe med forskellige særlige behov, så kan og skal mellemformer ikke rumme alle elever med særlige behov.

Nogle elever har udfordringer af en sådan tyngde eller karakter, at et specialtilbud er det mest relevante for dem.

Forskelligt, i hvilken udstrækning medarbejderne har tilstrækkelige specialpædagogiske kompetencer

De lærere og pædagoger, der er tilknyttet en holdbaseret mellemform, oplever i større udstrækning at have tilstrækkelige specialpædagogiske kompetencer til at imødekomme de særlige behov hos eleverne end de lærere og pædagoger, der er tilknyttet klassebaserede mellemformer. Blandt lærere og pædagoger tilknyttet holdbaserede mellemformer svarer 82 %, at de i høj eller meget høj grad oplever at have tilstrækkelige kompetencer, mens det kun gælder 41 % af lærerne og pædagogerne i de klassebaserede mellemformer.

Skoleledere såvel som lærere og pædagoger selv peger på, at lærerne og pædagogerne tilknyttet mellemformerne særligt mangler kompetencer i relation til elever med udadreagerende adfærd, som netop er en adfærd, de oplever, kan udfordre mellemformerne som et velfungerende tilbud. Desuden angiver flere, at der nogle steder mangler kompetencer til at håndtere hhv. udfordringer relateret til overaktivitet, manglende koncentration og/eller opmærksomhed (fx relateret til ADHD) samt særlig sårbarhed med primært udadrettede symptomer (fx visse typer socioemotionelle vanskeligheder, udadreagerende adfærd og højt konfliktniveau).

Knap halvdelen af lærerne og pædagogerne i mellemformerne oplever ikke at have tilstrækkelige muligheder for sparring

Sparring og supervision kan spille en væsentlig rolle i forhold til både at udvikle og videreudvikle specialpædagogiske kompetencer og konkrete tilgange og støtteformer for de enkelte elever. Knap halvdelen af lærerne og pædagogerne i mellemformerne oplever ikke at have tilstrækkelige muligheder for sparring. Manglende muligheder for sparring kan ifølge lærere og pædagoger betyde, at de oplever at komme til kort i forhold til specialpædagogiske kompetencer og den rette tilgang til elever med særlige behov. Lærerne og pædagogerne savner særligt sparring i forhold til de typer af udfordringer, som de oplever at mangle specialpædagogiske kompetencer i forhold til, som beskrevet i afsnittet ovenfor.

Fem pædagogiske og didaktiske tilgange går hyppigt igen i mellemformerne

På tværs af skoler og mellemformer går fem pædagogiske og didaktiske tilgange igen, idet lærere og pædagoger oplever dem som særligt relevante og virkningsfulde i forhold til elevgruppen. Det drejer sig for det første om *individuel tilpasset faglig stilladsering og støtte*. For det andet drejer det sig om

klasseledelse og understøttelse af elevernes mestring af struktur og overgange, bl.a. visuel understøttelse af elevernes overblik over skoledag, lektioner og opgaver. For det tredje drejer det sig om *ressourcefokuseret pædagogik for at understøtte elevers motivation og deltagelse*, hvor lærerne og pædagogerne aktivt bruger de interesser og styrkesider, som eleverne med særlige behov har, til at motivere og hjælpe dem med at deltage i undervisningen. For det fjerde drejer det sig om *understøttelse af social deltagelse*. Særligt i frikvartererne kan eleverne have brug for hjælp til at navigere i og få faciliteret sociale aktiviteter med andre elever. For det femte drejer det sig om *konfliktbehandling, konfliktforebyggelse samt arbejdet med ro og fokus*, hvor blandt andet arbejdet med at understøtte elevernes mestringsstrategier i konfliktsituationer er noget, man gennemgående arbejder på i mange mellemformer.

Skolernes udgifter til mellemformerne

Spredning i udgifter skoler imellem

Der er betydelig spredning i, hvor store udgifter skolelederne estimerer, at der årligt går til drift af deres mellemform. De forskellige udgiftsniveauer hænger sammen med, at der er væsentlig størrelsesforskel mellem de deltagende skoler. Men forskellene i udgifter hænger i væsentlig grad også sammen med, at skolerne arbejder med forskellige modeller og organiseringer af mellemformen, herunder i forhold til hvilket omfang af personaleressourcer de lægger i mellemformen, og hvor stor en elevgruppe skolens mellemform er indrettet til at arbejde med. Ligeledes er det forskelligt, i hvilken udstrækning skolerne prioriterer mellemformen og opbygning af specialpædagogisk kapacitet gennem mellemformen. På nogle skoler betragtes mellemformen som skolens helt centrale tilbud til elever med særlige behov, mens mellemformen på andre skoler i højere grad udgør et tilbud blandt en vifte af tilbud til elever med særlige behov. På enkelte skoler estimeres de årlige udgifter til mellemformerne til at ligge på et par hundrede tusinde kroner. Men for hovedparten af skolerne ligger de samlede årlige udgifter til drift af mellemformerne mellem ca. 550.000-900.000 kroner. Hovedparten af udgifterne går til personaleudgifter. Dertil kommer udgifter til indretning af klasselokaler og indkøb af hjælpemidler.

Mellemformerne finansieres af skolerne selv, men to ud af tre skoler har ikke midler til at tilbyde en mellemform til alle elever med behov

Skolerne har etableret og driver mellemformerne inden for skolens eget budget. Men godt 2 ud af 3 skoleledere vurderer ikke, at der er tilstrækkelige midler i skolens budget til at kunne tilbyde støtte i en mellemform til alle de elever, der har behov herfor. Dette har ifølge skolelederne den konsekvens, at der er elever på skolen, som ikke i fuldt omfang får den støtte, som skolen vurderer,

at de har brug for, ligesom det kan betyde, at medarbejderne arbejder med et u hensigtsmæssigt højt antal elever med støttebehov i de almene klasser.

Udgifter afhænger ikke bare af antallet af elever i mellemformen, men også af elevernes udfordringer og adfærd

Skolelederne beskriver, at de for mange elevers vedkommende har et pædagogisk incitament til for elevernes egen skyld at investere i, at elever med særlige behov kan få den rette støtte og blive på skolen. Men de beskriver også, at de i kraft af den udlagte økonomi på samme tid også har et økonomisk incitament hertil. Samtidig lægger skolelederne dog også vægt på, at afgrænsningen af elevgruppen i mellemformerne også er nødt til at afspejle, at skolens ressourcer er tiltænkt et alment folkeskoletilbud – og ikke et specialtilbud. Skolelederne fortæller i forlængelse heraf, at omfanget af udgifter til mellemformerne ikke kun hænger sammen med antallet af elever i mellemformerne, men i høj grad også med, hvilke konkrete elever der går i mellemformerne. Flere skoler fortæller om sager, hvor enkeltelever med et betydeligt støttebehov i en periode kan trække flere ressourcer, end almenskolen kan bære.

Kort om anvendte data og metoder i pilotevalueringen

Pilotevalueringen bygger på data fra 20 skoler på tværs af fem kommuner

- Survey besvaret af 19 skoleledere, 21 lærere og 10 pædagoger
- Kvalitative interviews med 12 skoleledere, otte lærere, ni pædagoger og 12 elever, som modtager undervisning i en mellemform
- Observation af ca. 18 timers undervisning i mellemformer på tværs af ni skoler
- 17 dialogmøder med de deltagende skoler og kommuner.

Mellemformer – Pilotevaluering af forsøg med mellemformer på 20 skoler i fem kommuner

VIVE/2024

HR_302095